

MASARYKOVA UNIVERZITA

Filozofická fakulta

Kabinet divadelních studií při semináři estetiky

Teorie a dějiny divadla

Bibliografie k vývoji českého divadla a dramatu v 19. století a do roku 1945

Alena Valášková

Brno 2007

Kalendárium dějin českého divadla od Františka Černého, českého předního teatrologa a teoretika divadla, je heslovitě pojatý a chronologicky seřazený text o historii českého divadla od úplných počátků až do roku zhruba 1989. Knihu vydal Svaz českých dramatických umělců a Český literární fond v Praze roku 1989. Jednotlivé kapitoly jsou odděleny krátkými komentáři o daném období. Kniha může sloužit jako vyhledávací pomůcka pro odborníky i širší veřejnost.

Text, který vznikl v rámci projektu 408/07/1203 financovaného grantovou agenturou České republiky s názvem *Pracovní řád pražského německého divadla* napsala Jitka Ludvová. Poutavě popisuje paragrafy a směrnice, které museli herci dodržovat, co měli zakázáno a co naopak povoleno dělat i ve svém soukromém životě. Přemíru pasáží věnuje pracovní řád rozdělení rolí při studiu nového kusu a pravidlům chování při zkouškách a představeních. Vyšlo v *Divadelní revue* 3/2007, str. 82-85.

Kniha *Reduta, divadlo na Horním náměstí* byla vydána za přispění statutárního města Brna a IMOS Brno, a.s. Eugeníí Dufkovou a kolektivem autorů – přispěvovatelů a odborníků, v roce 2005, při slavnostním znovuotevření divadla. Text zahrnuje historickou literaturu a definuje Redutu jako místo hrající přední roli v kulturní historii města Brna, Moravy, českých zemích a střední Evropy vůbec – a to od konce 17. století. Texty jednotlivých erudovaných autorů nabízí panoramata událostí spjatých s touto budovou, a to od jejího počátku až do dnešních dní. Obsahem je i přehrše fotografií, nákresů, dobových návrhů kostýmů a scén aj. Součástí knihy je malá fotografická příručka nově zrekonstruovaného divadla. Vydalo vydavatelství Bedřich Maleček, BM Typo.

Přehled dějin českého divadla od Jana Císaře je skutečným byt' stručnějším, ovšem o to nabitějším přehledem dějin od počátků do roku 1945. Slovo „přehled“ znamená u této knihy celkový pohled vycházející z nejdůležitějších dat k jistému shrnutí a závěrům, které se týkají hlavních souvislostí a umožňují snadnou orientaci v předmětu studia. Sám autor pracoval na své knize se záměrem zobecnit vývojové proměny a zřetelně vyznačit podobu a funkci divadla v konkrétních historických etapách. Kniha je rozdělena na dvě části – první část se zabývá divadlem a odhaluje prvotní protodivadelní prvky od počátků do roku 1861, druhá část je od roku 1862 do roku 1945. V první části knihy jsou popsány čtyři fáze národního obrození a vznik a formování novodobé české divadelní kultury a zahrnuje zhruba 80 stran čistého textu. Daleko větší prostor je věnován heslům ve druhé části, ve které jsou popsány

situace kolem měšťanského divadla a jeho diferenciacie, vznik moderního divadla inscenace, proměny české divadelní poetiky mezi dvěma světovými válkami a v závěrečném epilogu a prologu jsou shrnuta léta 1938-1945 na pozadí historických reálií. Text je doplněn vysvětlujícími a odkazujícími „poznámkami pod čarou“. Jan Císař je pedagogem na DAMU a proto ani vytvořena kniha nezapře své didaktické poslání, ostatně s tímto záměrem byla sestavována. Seznam literatury na konci knihy nemá za cíl to, co obvykle mívají seznamy literatur ve vědeckých dílech – jedná se o skripta, popř. studie a tipy, které mají studentům pomoci při doplnění mezer, popř. rozšíření znalostí a vědomostí informacemi, které se do uvedeného přehledu již nevešly. Knihu vydala Akademie múzických umění v Praze, divadelní fakulta, katedra teorie a kritiky v Praze roku 2006. Na skriptech spolupracovali nebo s nimi pomáhali také doc. PhDr. Jan Hyvnar, CSc. a prof. Jaroslav Vostrý. Kniha je vhodná ke studiu dějin českého divadla na středních i vysokých školách.

Populárně naučnou formou historií od konce napoleonských válek do vzniku Rakouska-Uherska (1815-1867) provádí *Toulky českou minulostí, sedmý díl* od Petra Hory-Hořejšího s ilustracemi Vladimíra Nováka. Knihu vydalo nakladatelství Via Facti v roce 1998 a od té doby se stala popularizační a oblíbenou beletrií pro všechny věkové kategorie. Stejnomený cyklus je uváděn také na vlnách Českého rozhlasu s nemenším zájmem posluchačů. Obsah čítá devatenáct kapitol, jmenný a věcný rejstřík a zdroje a použitou literaturu. Divadlu není vyloženě vymezená žádná z kapitol, ovšem zmínky o době a důležité úloze divadla v ní se objevují téměř v každé.

Toulky českou minulostí, díl osmý od Petra Hory-Hořejšího je věnován divadlu či alespoň dobovým informacím daleko více. Ve druhé kapitole s názvem „Vlastní divadlo: vzdálený sen“ se autor věnuje historii zrodu Národního divadla. Působivě je zde popisována inscenace tehdejšího druhu módní zábavy – italské opery a to konkrétně *La constanza e Fortezza* v rámci oslav korunovace Karla VI. a jiné. Text knihy je doplněn mnoha fotografiemi, kresbami, vstupenkami či plakáty. Za pozornost stojí také vysvětlující text po stranách knihy – jsou zde uvedeny většinou konkrétní záležitosti té či oné situace, popisy kostýmů nebo her, či lechtivé a ne příliš pravděpodobné dobové historky a „drby“. Tyto ovšem dodávají celému textu šmrnc a tudíž se čte opravdu „jedním dechem“. Další kapitola s názvem „Místo chrámu kaplička“ popisuje chuť a odhodlání postavit si „své“ národní divadlo, počátek veřejných sbírek a vznik Prozatímního divadla. „Národní divadlo architekta Zítka“ se zabývá konkrétní podobou sbírek pro výstavbu divadla a těžké chvíle „dvorního“ architekta Josefa Zítka.

Kapitola o tvůrcích výzdoby Národního divadla již jen dotváří obraz tehdejšího zaujetí a zápalu pro národní věc. Kapitola patnáctá, trefně nazvaná „ Z plamenů požáru jiskry odhodlání“ popisuje tragédii požáru a opětovné vzepětí sil českého národa na stavbu a výzdobu nové kapličky. *Toulky* opět vydalo nakladatelství Via Facti v roce 2000.

Dějiny českého divadla, III., činohra 1848 – 1918, vydáno nakladatelstvím československé Akademie věd, Academia, v Praze roku 1977. Jedná se o akademicky podrobné a vhodně stylizované dějiny českého divadla v uvedených letech. Text je doporučen a schválen ministerstvem školství z roku 1976 jako vysokoškolská příručka. Kniha zahrnuje bezpočet obrazových příloh – fotografií, dobových plakátů, dekorací, návrhů scén a podobně. Jedná se o jeden z nejkompexněji pojatých textů o českém divadle vůbec.

František Černý přispěl historii českého divadla rozsáhlou knihou *Kapitoly z dějin českého divadla*, kterou vydala Academia, v nakladatelství AV ČR v roce 2000. Kapitoly obsahují výbor ze studií o českém divadle, které od let šedesátých publikoval doma nebo v zahraničí, i několik prací dosud netištěných. Tématicky se studie týkají divadla českých buditelů (V. K. Klicpera, J. K. Tyl, boj Pražanů proti Švédům v českém obrozeneckém dramatu, snahy o vydávání divadelní literatury), českého divadla v letech národního rozmachu (diváci českého divadla v 19. století, popisy a pojednání o jednotlivých dramatech – bří Mrštíkovi, Jirásek aj.) a divadel v republice (čtivé texty o pražské činohře v prvních letech československé republiky; K. Čapek, K. H. Hilar aj.). Studie jsou opatřeny podrobným poznámkovým aparátem na konci knihy, samozřejmostí je jmenný rejstřík a popisy k uvedeným obrazovým přílohám.

O činoherním divadle v období meziválečném píše Jana Makovská v *České profesionální divadlo mezi dvěma světovými válkami (1918-1939), část druhá, Činoherní divadlo na oficiálních scénách*. Knihu vydalo Státní pedagogické nakladatelství Praha v roce 1986. Samostatné kapitoly pojednávají o oficiální pražské divadelní scéně a mimopražských divadelních scénách roku 1918-1929; sledují vývoj oficiálního divadelního proudu ve třicátých letech minulého století a zmiňují se také o původní dramatické tvorbě a divadelní kritice mezi dvěma světovými válkami.

Podrobnou studii české dramatiky, příznačně nazvanou *Boje o české drama v letech 1918 – 1945* se zabývá kniha PhDr. Viktora Kudělky, CSc., kterou vydalo Státní pedagogické

nakladatelství v Praze roku 1983. Jednotlivé kapitoly zahrnují zhruba deset let těchto „bojů“ v českých zemích. Zvláštní pozornost je věnována dílu Karla Čapka a české dobové divadelní kritice a jejímu podílu na utváření dramatu jako samostatného žánru v letech 1918 až 1945. Text uvedené publikace je psán strojopisem, tudíž je méně přehledný.

Čtvrtým svazkem dějin českého divadla, vydaných městskou knihovnou v Praze roku 1985, a jeho zestručněním a zpracováním se v tomto případě zabývala Marie Paříková. *České divadlo, díl 4., Činoherní divadlo v československé republice a za nacistické okupace (1918 – 1945)* vydalo nakladatelství Československé akademie věd Academia v Praze roku 1983. Zpracovaný materiál dodržuje chronologii knihy, názvy kapitol i způsob zpracování. Drobnou nevýhodou je, že skrz úsporu místa jsou vynechány části o amatérském, mimopražském a loutkovém divadle a divadle pro děti a mládež. Pojetím je kniha určena knihovníkům jako pomůcka při přípravě přednášek a besed a amatérským zájemcům o divadlo. Text je psán strojopisem a je doplněn jak jmenným rejstříkem, tak i rejstříkem her pro snadnější orientaci.

Ucelený text o české divadelní tvořivosti v pracovních, intervenčních a koncentračních táborech a ve věznicích nacistické Třetí říše sepsal Bořivoj Srba ve své studii *Divadlo za mřížemi 1939-1945*. Studie vycházela v programu a divadelním listu státního divadla v Brně, v knize jsou použity texty z ročníku LVII., z let 1985-1986, čísla 5-10, str. 182-187, 222-227, 262-265, 302-307, 342-347, 382-388. Protože text vycházel v divadelním listě státního divadla v Brně a tudíž byl určen k „pobavení a poučení“ široké veřejnosti, je velmi čtivý. Kniha je opět doplněna dobovými fotografiemi, kresbami a návrhy scén a kostýmů.